Фіскальна роль податку на додану вартість в Україні

Бабінчук Іван Васильович[1]

Опубліковано	Секція	УДК
30.12.2025	Економіка	336.226.322(477)

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.19076527

Анотація. У статті досліджено фіскальну роль податку на додану вартість (ПДВ) у формуванні доходів Державного бюджету України у 2016–2024 роках. Актуальність дослідження зумовлена домінуючим значенням цього податку у структурі податкових надходжень та необхідністю підвищення ефективності його адміністрування в умовах макроекономічної нестабільності. Запропоновано методологічний підхід до оцінки фіскальної ефективності ПДВ на основі системи індикаторів ефективності адміністрування, фіскальної значимості та фіскальної ефективності податку. Встановлено, що ПДВ є ключовим бюджетоутворюючим податком України, забезпечуючи в середньому 47,9% податкових надходжень державного бюджету та близько 9,7% ВВП. Виявлено значну залежність бюджету від ПДВ з імпорту: у середньому 75,82% надходжень формується за рахунок оподаткування імпортних товарів. Обґрунтовано необхідність удосконалення адміністрування ПДВ та диверсифікації структури податкових надходжень.

Ключові слова: податок на додану вартість, фіскальна роль, фіскальна ефективність, фіскальна значимість, податкові надходження, Державний бюджет України, адміністрування ПДВ, імпортозалежність, ефективна ставка ПДВ, бюджетне відшкодування.

Fiscal role of value added tax in Ukraine

Abstract. The article examines the fiscal role of value added tax (VAT) in the formation of revenues of the State Budget of Ukraine during 2016–2024. The relevance of the study is determined by the dominant importance of this tax in the structure of tax revenues and the need to improve the efficiency of its administration under conditions of macroeconomic instability caused by the COVID-19 pandemic and the full-scale war. The study employs systemic, statistical, and comparative analysis methods, as well as methods of economic generalization and indicative evaluation. A methodological approach to assessing the fiscal efficiency of VAT is proposed based on a system of indicators grouped into three categories: indicators of administration efficiency, fiscal significance, and fiscal efficiency of the tax. The information base of the research includes official data from the State Statistics Service of Ukraine, the Ministry of Economy of Ukraine, and open budget data. The results of the calculations show that VAT is the key revenue-forming tax in Ukraine, providing on average

[1] аспірант кафедри економіки, фінансів та обліку, м. Київ, ПВНЗ «Європейський університет»
https://orcid.org/0009-0009-6102-1124

47.9% of total tax revenues of the state budget and about 9.7% of gross domestic product. A significant structural dependence of the budget on VAT from imports has been identified: on average, 75.82% of VAT revenues are generated through the taxation of imported goods, indicating a high import dependence of state budget revenues. The analysis of coefficients of uneven VAT revenues revealed significant fluctuations in the dynamics of tax revenues caused by macroeconomic shocks, particularly the COVID-19 pandemic and the military events of 2022. The effective VAT rate and the VAT efficiency ratio in GDP were calculated. The average values of these indicators (9.7% and 48.5%, respectively) indicate the existence of unused fiscal potential of the tax. It was determined that the main factors reducing VAT fiscal efficiency include imperfections in the tax administration system, the use of tax minimization schemes, and problems related to VAT refunds. The study substantiates the need to improve VAT administration mechanisms and diversify the structure of tax revenues in order to increase the resilience of Ukraine's budget system.

Keywords: value added tax, fiscal role, fiscal efficiency, fiscal significance, tax revenues, State Budget of Ukraine, VAT administration, import dependence, effective VAT rate, VAT refund.

Вступ

Постановка проблеми. Податок на додану вартість (ПДВ) є одним із ключових фіскальних інструментів формування доходів Державного бюджету України, забезпечуючи близько 47% усіх податкових надходжень. Незважаючи на його домінуючу роль у доходній частині бюджету, питання ефективності адміністрування ПДВ, нерівномірності надходжень та реалізації фіскального потенціалу цього податку залишаються актуальними як з теоретичної, так і з практичної точки зору. Особливої гостроти ця проблема набуває в умовах воєнного часу, коли стабільність бюджетних надходжень є критично важливою для забезпечення обороноздатності та соціальних функцій держави. Проблема підвищення фіскальної ефективності ПДВ безпосередньо пов'язана з науковими завданнями вдосконалення податкової системи та практичними потребами зміцнення фінансової стійкості України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну й методологічну основу дослідження склали праці вітчизняних та зарубіжних вчених у сфері непрямого оподаткування, зокрема у частині оцінки фіскальної ефективності ПДВ. Аналіз динаміки податку здійснювався автором із залученням офіційних даних Державної служби статистики України та Міністерства економіки України. Серед ключових методологічних орієнтирів — дослідження OECD «Consumption Tax Trends 2016: VAT/GST and excise rates, trends and policy issues», яке містить порівняльний аналіз практик непрямого оподаткування в країнах-членах організації. Фіскальна ефективність ПДВ здебільшого аналізується через показники його частки у загальному обсязі податкових надходжень державного бюджету та/або у валовому внутрішньому продукті. Такий підхід є достатньо простим у застосуванні, дає змогу виконувати коректні розрахунки за різні часові періоди та проводити міжкраїнові порівняння. Подібні підходи до оцінювання фіскальної ефективності податку відображені у працях таких українських дослідників, як Т. М. Далекорей, Н. В. Бошота, І. М. Таранов, В. А. Валігура, А. С. Шуневич [6, 7, 8, 10]. Зокрема, Європейська комісія щороку оприлюднює аналітичний звіт щодо розвитку податкових систем країн Європейського Союзу, у якому саме на основі зазначених показників здійснюється порівняльний аналіз фіскальної ефективності ПДВ у різних державах [9].

У науковій літературі приділено значну увагу індикаторам фіскальної значимості та фіскальної ефективності ПДВ, проте недостатньо дослідженими залишаються питання нерівномірності надходжень в умовах структурних економічних потрясінь (пандемія COVID-19, повномасштабне вторгнення), а також вплив імпортозалежності

доходів бюджету на загальну фіскальну стабільність. Саме ці аспекти визначено як невирішені частини загальної проблеми у межах даного дослідження.

Метою статті є комплексна оцінка фіскальної ролі податку на додану вартість у формуванні доходів Державного бюджету України на основі аналізу динаміки надходжень ПДВ за 2016–2024 роки та розрахунку системи індикаторів фіскальної ефективності цього податку. Для досягнення зазначеної мети поставлено такі завдання: проаналізувати обсяг та структуру надходжень ПДВ до Державного бюджету; розрахувати показники фіскальної значимості та фіскальної ефективності ПДВ; оцінити нерівномірність надходжень податку; виявити ключові чинники, що впливають на фіскальний потенціал ПДВ в Україні.

Результати

Перед аналізом фіскального впливу податку на додану вартість в Державному бюджеті України потрібно визначити якими індикаторами та показниками користуватися, також потрібно знати, як їх розрахувати і, що найважливіше, як правильно інтерпретувати отримані результати.

Для оцінки й аналізу фіскального впливу ПДВ в Україні, нам потрібні знання та вміння для розрахунку індикаторів фіскальної ефективності ПДВ. Наразі існують перевірені методи розрахунку індикаторів та показників фіскальної ефективності, вони базуються на даних макроекономічної статистики і системи національних рахунків. Усі дані були взяті з Державного бюджету України та Державної служби статистики України. Механізм оцінки фіскального впливу та фіскальної ефективності ПДВ включає в себе аналіз надходжень податку до Державного бюджету, аналіз впливу податкового тягаря на економіку держави, рівномірність надходжень та інше. Науковці виділяють три основні групи індикаторів фіскальної ефективності ПДВ, а саме: індикатори ефективності адміністрування ПДВ, індикатори фіскальної значимості ПДВ та індикатори фіскальної ефективності ПДВ.

Важливим індикатором ефективності податкового адміністрування ПДВ є коефіцієнт нерівномірності надходжень ПДВ.

Коефіцієнт нерівномірності надходжень ПДВ дозволяє оцінити систематичні коливання надходжень податку. Чим більшою є різниця між максимальним і мінімальним значеннями коефіцієнту, тим більш нерівномірним є цей процес.

Оцінка впливу податкового навантаження на економіку держави передбачає розрахунок індикаторів фіскальної значимості ПДВ у доходах державного бюджету та у ВВП країни. Індикатори фіскальної значимості ПДВ:

- фіскальна значимість ПДВ у ВВП держави;
- фіскальна значимість ПДВ у бюджеті держави.

Фіскальна значимість ПДВ у ВВП держави характеризує перерозподіл ВВП через бюджет держави. Фіскальна значимість ПДВ у бюджеті держави відображає питому вагу податкових надходжень в доходах бюджету.

Індикатори фіскальної ефективності ПДВ:

- коефіцієнт ефективності ПДВ у ВВП;
- ефективна ставка ПДВ;

З допомогою коефіцієнту ефективності ПДВ у ВВП ми бачимо кількість надходжень ПДВ у відсотках до ВВП, що припадають на 1% номінальної ставки. Даний коефіцієнт використовують як діагностичний інструмент для оцінки рівня віддачі національної економіки. Проте важливо пам’ятати той факт, що даний коефіцієнт розраховується для базової ставки податку в 20%, а ставка 7% і нульова ставка не враховуються, тому в даних цього показника існує певна похибка.

Індикатор ефективної ставки дозволяє нам побачити відносну ефективність адміністрування ПДВ. Чим ближче цей показник наближається до нормативної ставки

ПДВ, тим ефективнішим є процес адміністрування, що свідчить про рівномірність застосування ставки податку до бази оподаткування.

Податкова система країни відіграє важливу роль в регулюванні економічних відносин в державі, вона забезпечує вилучення і перерозподіл створеного валового внутрішнього продукту, а також формує централізовані фонди грошових ресурсів держави. Податкові надходження займають левову частку (близько 80%) усіх доходів Державного бюджету, при цьому ПДВ складає близько 47% усіх податкових надходжень Державного бюджету [1].

ПДВ обґрунтовано вважається, мабуть, найдосконалішою формою непрямого оподаткування, і, також, одним з найефективніших інструментів наповнення бюджету не тільки України, а й більшості розвинених країн світу. Саме тому важливо оцінити роль податку на додану вартість у формуванні доходів бюджету України. Для цього, нами було проаналізовані надходження ПДВ до Державного бюджету України з 2016 по 2024 рік (табл. 1).

Таблиця 1 — Динаміка надходжень ПДВ до Державного бюджету України за 2016-2024 рр. млрд. грн

Вид надходжень	Роки								
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Податкові надходження	503,9	627,2	753,8	799,8	851,1	1107,1	949,8	1203,5	1647,2
Фактичні надходження податку на додану вартість з урахуванням бюджетного відшкодування	235,5	314,0	374,5	378,7	400,6	536,5	467,0	580,8	734,5
Темп приросту, %	-	33,3	19,3	1,1	5,8	33,9	-13,0	24,4	26,5
ПДВ вироблених в Україні товарів (робіт, послуг)	54,1	63,5	79,1	88,9	126,5	155,8	213,9	214,6	268,3
Темп приросту, %	-	17,4	24,7%	12,4	42,2	23,2	37,3	0,3	25,0
Податок на додану вартість з імпортних товарів	181,5	250,5	295,4	289,8	274,1	380,7	253,1	366,2	466,1
Темп приросту, %	-	38,1	17,9	-1,9	-5,4	38,9	-33,5	44,7	27,3

Джерело: складено автором на основі даних [1, 2]

З 1992 року, тобто моменту появи ПДВ в податковій системі України, і по сьогодні цей податок є основним бюджетоутворюючим податком в нашій державі.

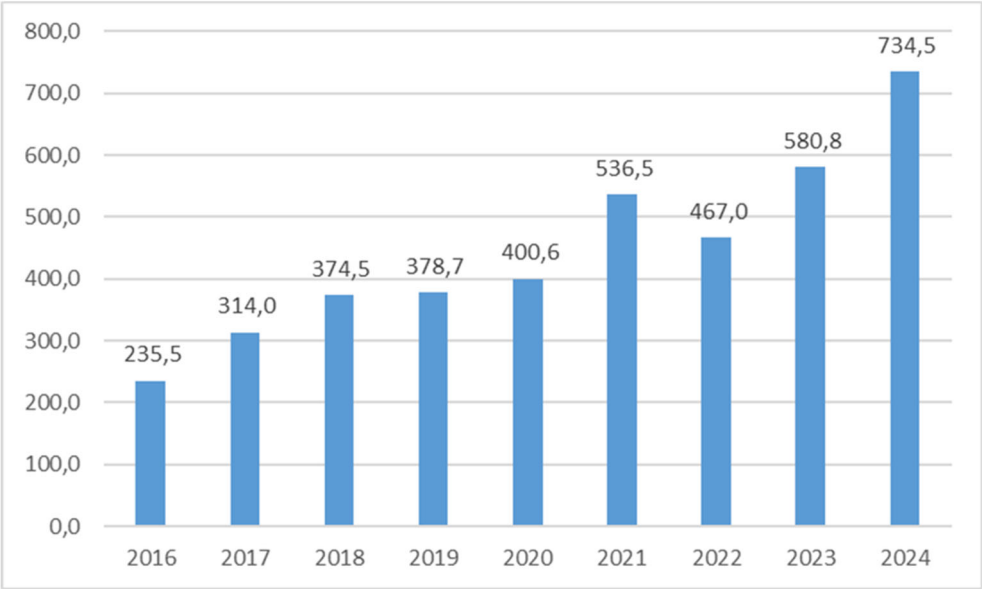

Рис. 1 — Динаміка надходжень податку на додану вартість до Державного бюджету України за 2016-2024 рр., млн. грн

Джерело: складено автором на основі даних [1, 2]

Ставка ПДВ становить 20%, окрім товарів, звільнених від оподаткування, товарів, які оподатковуються за нульовою ставкою, товарів, які оподатковуються за ставкою 7% та товарів, які оподатковуються за ставкою 14%. ПДВ сьогодні є важливою фінансовою базою держави. В 2024 році до Державного бюджету надійшло 734,46 млрд. грн., що на 26,46% більше, ніж в попередньому 2023 році. Середній темп приросту надходжень ПДВ за досліджуваний період становить 16,41%, проте значно виділяються 2019, 2020 роки, в яких темп приросту склав 1,12% та 5,79% відповідно, що пояснюється від'ємним темпом зростання ПДВ з імпортних товарів в ці роки (-1,9% в 2019 та -5,4% в 2020). Проте найбільшим зниженням надходжень ПДВ було у 2022 році (темп приросту склав -12,95%), що пов'язано з початком повномасштабного вторгнення. Незважаючи на це уже в 2023 та 2024 роках показники зросли і темп приросту ПДВ склав 24,37% та 26,46%. В цілому, ПДВ відрізняється позитивною динамікою до щорічного зростання в нашій країні. Динаміку надходжень ПДВ за 2016-2024 рр. відображено на рис. 1.

Аналіз періоду з 2016 по 2024 рік продемонстрував зростання надходжень ПДВ як з вітчизняних товарів та послуг, так і з імпортних товарів і послуг. Проте, як видно з таблиці 2, більшу частину (в середньому 75,82%) надходжень ПДВ складає ПДВ з імпортних товарів та послуг, що пов'язано з девальвацією гривні, а також зі збільшенням обсягів імпорту. Очевидно, що між надходженнями ПДВ з імпортних товарів/послуг та обсягами імпорту в країні існує прямий зв'язок — ріст імпорту означає ріст надходжень ПДВ. І саме цей зв'язок є причиною низьких показників темпу приросту ПДВ в 2019-2020 роках та 2022-2024 роках, оскільки в 2018-2019 відбулося значне скорочення обсягів імпорту, пов'язане з введенням спецмит та скороченням поставок російського пального в Україну, а в 2022-2024 роках значно знизився обсяг імпорту через повномасштабне вторгнення (табл.2).

Також така висока питома вага ПДВ з імпортних товарів та послуг свідчить про значну імпортозалежність доходів Державного бюджету і економіки країни загалом, що є досить тривожним сигналом (від'ємне зовнішньоторговельне сальдо є однією з найдавніших проблем нашої економіки).

Таблиця 2 — Частка ПДВ вітчизняних товарів та послуг і ПДВ з імпортних товарів та послуг, %

Види податку	Роки										
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
ПДВ	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
ПДВ вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням бюджетного відшкодування	22,8	22,2	23,0	20,2	21,1	23,5	31,6	29,0	45,8	37,0	36,5
Податок на додану вартість з імпортних товарів	77,2	77,8	77,1	79,8	78,9	76,5	68,4	71,0	54,2	63,0	63,5

Джерело: складено автором на основі даних [1, 2]

В українській системі податок на додану вартість є основним бюджетоутворюючим податком [3], що зумовлено високими ставками, цінами та обсягами виробництва та споживання. Особливий ефект дає також рівень інфляції, який впливає на цінову політику вітчизняних виробників. З таблиці 3 видно, що ПДВ (навіть з урахування бюджетного відшкодування) складає найбільшу частку (майже половину, 47,9% в середньому) податкових надходжень до Державного бюджету України, в той час як акцизний податок, податок на доходи фізичних осіб та податок на прибуток підприємств (податки, які за розмірами надходжень найближчі до ПДВ) складають лише 15,0%, 14,3% та 12,7% податкових надходжень відповідно. Тобто навіть разом ці три податки приносять менше коштів в бюджет, аніж ПДВ.

Таблиця 3 — Структура податкових надходжень до Державного бюджету України, %

Види надходжень	Роки								
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Податкові надходження	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Податок на доходи фізичних осіб	11,9	12,0	12,2	13,8	13,8	12,4	15,6	17,2	19,8
Податок на прибуток підприємств	10,8	10,7	12,9	13,4	12,8	13,4	12,3	12,0	16,5
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	8,8	7,8	6,0	5,8	6,2	7,3	9,0	5,0	3,2
Податок на додану вартість з урахуванням бюджетного відшкодування	46,7	50,1	49,7	47,4	47,1	48,5	49,2	48,3	44,6
Акцизний податок	17,9	17,4	15,8	15,4	16,3	14,7	10,8	13,9	12,8

Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	4,0	3,9	3,6	3,8	3,6	3,5	2,8	3,4	2,9
Інші податки та збори	-0,1	-1,8	-0,1	0,5	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3

Джерело: складено автором на основі даних [1, 2]

Дані таблиці 4 свідчать, що ПДВ має найвищу фіскальну значущість серед інших податків. Питома вага ПДВ у ВВП України коливається від 8,9% до 10,5% з середнім значенням 9,7%. Питома вага ПДВ у доходах Державного бюджету коливається від 21,7% до 41,4% з середнім значенням 34,0%. Питома вага ПДВ в податкових надходженнях коливається від 44,6% до 50,1% з середнім значенням 47,9%. Як бачимо з таблиці 4 починаючи з 2022 року питома вага ПДВ в доходах Держбюджету скоротилася майже вдвічі, що зумовлено зниженням ВВП, податкових надходжень, надходжень самого ПДВ та суттєвим ростом доходів держбюджету за рахунок отриманих коштів від закордонних країн та міжнародних організацій.

Таблиця 4 — Фіскальна значимість податку на додану вартість

Види надходжень	Роки								
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
ВВП, млрд. грн.	2383,2	2982,9	3558,7	3974,6	4194,1	5459,6	5191,0	6537,8	7658,7
Надходження до держбюджету України, млрд.грн.	616,3	793,3	928,1	998,3	1076,0	1296,9	1787,4	2672,0	3122,7
Податкові надходження, млрд. грн.	503,9	627,2	753,8	799,8	851,1	1107,1	949,8	1203,5	1647,2
Фактичні надходження податку на додану вартість з урахуванням бюджетного відшкодування, млрд. грн.	235,5	314,0	374,5	378,7	400,6	536,5	467,0	580,8	734,5
Фіскальна значимість ПДВ у ВВП, %	9,9	10,5	10,5	9,5	9,6	9,8	9,0	8,9	9,6
Фіскальна значимість ПДВ у доходах держбюджету,%	38,2	39,6	40,4	37,9	37,2	41,4	26,1	21,7	23,5
Фіскальна значимість ПДВ у податкових надходженнях, %	46,7	50,1	49,7	47,4	47,1	48,5	49,2	48,3	44,6

Джерело: складено автором на основі даних [1, 2]

Також значною є частка податку на додану вартість у ВВП України. Середнє значення за досліджуваний період складає 9,7%, тобто ПДВ має значний вплив на перерозподіл ВВП через бюджет країни. Наприклад, в країнах ЄС частка цього податку у ВВП варіює від 3,4% до 9,2%. Дослідження досвіду країн ЄС та України щодо оподаткування податком на додану вартість дали можливість констатувати, що питома вага податку на додану вартість у ВВП України наближається до практики Данії, Естонії, Фінляндії і Швеції в цьому аспекті [4].

Згідно з таблицею 5 за аналізований період з 2016 по 2024 рік середня величина надходжень податку на додану вартість становила 394,5 млрд. грн., максимальна величина надходжень — 536,49 млрд. грн. у 2021 році, мінімальна величина надходжень

ПДВ — 235,50 млрд. грн. у 2014 році. Коефіцієнти нерівномірності свідчать про наявність значних коливань надходжень ПДВ впродовж аналізованого періоду, що зумовлено потрясіннями економіки України, викликаними кризою коронавірусу в 2020-2021 роках та повномасштабним вторгненням з 2022 року і по сьогодні.

Таблиця 5 — Коефіцієнт нерівномірності надходжень податку на додану вартість

Види надходжень	Роки								
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Фактичні надходження податку на додану вартість з урахуванням бюджетного відшкодування, млрд. грн.	235,5	314,0	374,5	378,7	400,6	536,5	467,00	580,8	734,5
Середня величина надходжень ПДВ, млрд. грн.	394,50								
Коефіцієнт нерівномірності надходжень ПДВ (максимальний), %	1,86								
Коефіцієнт нерівномірності надходжень ПДВ (мінімальний), %	0,35								

Джерело: складено автором на основі даних [1, 2]

Аналіз індикаторів фіскальної ефективності ПДВ, а саме: коефіцієнт ефективності ПДВ у ВВП, ефективна ставка ПДВ та продуктивність ПДВ представлено в табл. 6.

Розрахунки коефіцієнту ефективності ПДВ у ВВП демонструють хвилеподібну динаміку: максимальне значення цього коефіцієнту (52,63% і 52,62%) спостерігалося у 2017 та 2018 роках, що вказує на підвищення ефективності податку в ці роки. В середньому фіскальна ефективність ПДВ за аналізований період склала 48,5%, тобто сумарний індикатор ефективності ПДВ є досить значним для національної економіки.

Згідно з показниками ефективної ставки ПДВ ефективність адміністрування ПДВ залишається на одному рівні протягом аналізованого періоду. В період з 2016 по 2018 рік цей показник трохи зріс, але з 2019 року він поступово знижується. В цілому показник показує середню ефективність адміністрування ПДВ в Україні та свідчить про певні проблеми в адмініструванні ПДВ.

Отже, результати розрахунків індикаторів фіскальної ефективності ПДВ та дослідження їх динаміки дозволяє зробити наступні висновки. ПДВ є податком, що приносить майже половину всіх податкових надходжень, а також відіграє значну роль у перерозподілі ВВП. Але в нашій країні не використовується весь потенціал даного податку, через проблеми в адмініструванні, ефективність ПДВ знижена.

Таблиця 6 — Оцінка фіскальної ефективності ПДВ

Показник	Роки								
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Фактичні надходження податку на додану вартість з урахуванням бюджетного відшкодування, млрд. грн.	235,5	314,0	374,5	378,7	400,6	536,5	467,0	580,8	734,5
ВВП, млрд. грн.	2383,2	2982,9	3558,7	3974,6	4194,1	5459,6	5191,0	6537,8	7658,7
Коефіцієнт ефективності ПДВ у ВВП, %	49,41	52,63	52,62	47,64	47,76	49,13	44,98	44,42	47,95
Ефективна ставка ПДВ, %	9,88	10,53	10,52	9,53	9,55	9,83	9,00	8,88	9,59

Джерело: складено автором на основі даних [1, 2]

Коефіцієнти нерівномірності свідчать про наявність значних коливань надходжень ПДВ впродовж аналізованого періоду.

Аналіз фіскальної значимості податку показав, що ПДВ, хоч і забезпечує значну частку доходів державного бюджету, однак вона є меншою від потенційної. Оцінка фіскальної значимості ПДВ у ВВП України свідчить по те, що даний податок має істотний вплив на перерозподіл ВВП через бюджет держави. В той же час динаміка індикаторів фіскальної значимості ПДВ має хвилеподібний характер, що вказує на нестабільність податкового механізму.

Індикатори фіскальної ефективності ПДВ за аналізований період мали аналогічну до вищезазначених показників хвилеподібну динаміку з найбільш критичними значеннями у 2017 та 2018 роках. Протягом всього аналізованого періоду ефективна ставка ПДВ була невеликою, що суттєво знижує фіскальний потенціал номінальної ставки цього податку. На жаль, в Україні вирішальним фактором при визначенні ставки ПДВ є намагання забезпечити надходження достатніх коштів до бюджету без урахування спроможностей споживачів та інтересів виробників. Головними чинниками, що негативно вплинули на загальний стан фіскальної ефективності ПДВ, є недоліки в системі адміністрування ПДВ, наявність шахрайських схем при справлянні цього податку, проблеми бюджетного відшкодування ПДВ тощо.

Висновок

Проведене дослідження підтвердило, що ПДВ є основним бюджетоутворюючим податком України, забезпечуючи в середньому 47,9% податкових надходжень та близько 9,7% ВВП за 2016–2024 роки. Встановлено значну імпортозалежність надходжень ПДВ: у середньому 75,82% формується за рахунок ПДВ з імпортних товарів та послуг, що є структурним ризиком для бюджетної стабільності. Виявлено суттєві коливання надходжень, зумовлені наслідками пандемії COVID-19 та повномасштабного вторгнення 2022 року (падіння на 12,95%). Ефективна ставка ПДВ демонструє середній рівень адміністрування і не реалізує повного потенціалу номінальної ставки 20%.

Перспективами подальших досліджень є розробка заходів щодо вдосконалення адміністрування ПДВ, зниження рівня ухилення від сплати, боротьби з шахрайськими схемами та зменшення залежності бюджетних доходів від обсягів імпорту.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України URL: http://www.ukrstat.gov.ua/
2. Міністерство економіки України URL: https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA

3. Тренди в динаміці податку на додану вартість у 2011–2016 роках. URL: https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2015/11/2017-12-13-pdv-trendy.pdf

4. OECD. Consumption Tax Trends 2016:VAT/GST and exciserates, trend sand policy issues, OECD Publishing, Paris. 2016, с. 194. С. 68.

5. Податковий кодекс України Розділ V, стаття 193-197 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text

6. Далекорей Т. М., Бошота Н. В. Фіскальна ефективність податку на додану вартість в Україні. *Молодий вчений.* 2018. No 9 (61). С. 470–472

7. Таранов І.М., Валігура В.А. Оцінка фіскальної ефективності ПДВ в Україні. *Світ фінансів.* 2006. Випуск 3(8). С. 157–170.

8. Шуневич А.С. Фіскальна ефективність податку на додану вартість в контексті оптимізації непрямого оподаткування. *Вчені записки університету «Крок».* 2020. No 1 (57). С. 66–72.

9. Annual Report on Taxation 2024. Review of Taxation Policy in EU member States. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/economic-analysis-taxation/annual-report-taxation_en

10. Молдован О. Напрями та механізми підвищення фіскальної та регулятивної ефективності ПДВ: аналіт. зап. URL: http://www.niss.gov.ua/articles/247/#_ftnref1